

ALISHER NAVOIY QIT`ALAR TAHLILI

Akbarjonova Gulsanam

*Sirdaryo viloyati Boyovut tumani
23-maktabning 7-“D” sinf o`quvchisi*

Annotatsiya: *Maqolada Alisher Navoiyning amaldagi 7-sinf adabiyot darsligidan o`rin olgan “Nokas-u nojins avlodin kishi bo`lsun debon”, “Yuqori o`ltururni kim tilasa”, “Kamol et kasbkim olam uyidin” qit`alari tahlil qilingan.*

Kalit so`zlar: *Qit`a, lugaviy tahlil, ma`noviy tahlil, hayotiy misollar bilan tushuntirish*

Alisher Navoiy (1441–1501) buyuk o`zbek shoiri, mutafakkiri va davlat arbobi bo`lib, Chig`atoy tilidagi adabiyotning asoschilaridan biri hisoblanadi. U 1441-yilda Hirotda tug`ilgan. Yoshligidan ilm-fanga, adabiyotga qiziqqan va ko`plab mashhur olimlar va shoirlar bilan muloqotda bo`lgan. Husayn Boyqaro hukmronligi davrida yuksak lavozimlarda ishlagan, lekin ko`proq ilm va ijod bilan shug`ullangan. Uning dunyoga mashhur asari bu – “Xamsa”dir. Bobomiz “Xamsa” dostonini yozgan beshinchi shaxs hisoblanadi. Uning tarkibiga 5 ta doston kiradi. Navoiy o`zining “Xamsa” dostonlari majmuasi, g`azallar to`plamlari va ilmiy asarlari bilan mashhur. U adabiyotda “navoiy tilini” – ya`ni, Chig`atoy tilini yuksak badiiy darajaga olib chiqqan. Navoiy iste`dodi keyinchalik tinimsiz mehnat va izlanishlar bilan ulug`lashib, jahon adabiyoti durdonalari darajasidagig buyuk asarlarning dunyoga kelishiga muhim inson bo`lib xizmat qildi.

Alisher Navoiy 1501-yilda vafot etgan va Hirotda dafn etilgan. Uning ijodi o`zbek adabiyotining eng yuksak cho`qqilaridan biri hisoblanadi.

Keling, endi sizlar bilan bobomizning qit`alaridan namunalarini tahlil qilsak:

Avvalambor, qit`a haqida qisqacha ma`lumot keltirib o`tsam:

Qit`a – she`riyat janrlaridan biri bo`lib, odatda, falsafiy, axloqiy, hikmatli mazmunga ega bo`lgan 2–12 baytdan iborat she`r shaklidir. Qit`ada ko`pincha muallif o`z fikrini qisqa va lo`nda bayon qiladi. Bu janrda asosiy urg`u hikmatli xulosaga yoki ibratli o`yga qaratiladi.

Qit`aning o`ziga xos xususiyati shundaki, unda matla` (birinchi baytda qofiyalanish) bo`lmasligi mumkin. Odatda, qofiyalanish ikkinchi misradan boshlanadi. Mashhur sharq adabiyoti vakillari, jumladan, Alisher Navoiy ham qit`alar yozgan.

Birinchi qit`a:

Nokas-u nojins avlodin kishi bo`lsun debon,
Chekma mehnatkim, latif o`lmas kasofat olami.
Kim, kuchuk birla xo`dukka necha qilsang tarbiyat,
It bo`lur, dog`i eshak, bo`lmaslar aslo odami.

Bu bayt Alisher Navoiyga tegishli bo'lib, insonning tarbiyasi va asl tabiati haqida chuqur ma'noga ega. Keling, uni tahlil qilib ko'ramiz:

Lug'aviy tahlil

"Nokas-u nojins avlodin kishi bo'lsun debon," – Yomon va past nasldan yaxshi odam chiqishini kutma.

"Chekma mehnatkim, latif o'lmas kasofat olami." – Ular uchun bekor mehnat qilma, chunki nozik va go'zal narsa iflos olamdan chiqmaydi.

"Kim, kuchuk birla xo'dukka necha qilsang tarbiyat," – Agar sen kuchuk (it) va xo'dukni (eshakni) tarbiyalashga harakat qilsang ham,

"It bo'lur, dog'i eshak, bo'lmaslar aslo odami." – It yana it bo'lib qoladi, eshak yana eshak, ular hech qachon odam bo'lolmaydi.

Ma'naviy tahlil

Bu baytda Navoiy insonning asl tabiati va tarbiyaning ta'siri haqida so'z yuritadi. Uning fikricha, ba'zi odamlar tug'ma yomon bo'lib, ularni qancha o'qitib, tarbiya bermang, baribir yaxshilikni qabul qilmaydi.

Hayotiy misollar bilan tushuntirish

Agar biror kishi doim yolg'on gapirsa, unga necha marta rostgo'ylik haqida gapirsang ham, u o'zgarishga harakat qilmasa, foydasi bo'lmaydi. Yomon odatlarga ega bo'lgan odam (masalan, doim boshqalarni kamsitadigan) agar o'zini o'zgartirishni xohlamasa, uni qancha tarbiyalashga harakat qilma, baribir yomonligicha qoladi. Ammo bu bayt faqat salbiy ma'noda tushunilmasligi kerak. Har qanday inson tarbiya bilan yaxshilanishi mumkin, faqat u o'zi bunga intilishi kerak.

Xulosa qilganda

Bu bayt shuni o'rgatadiki, har kim o'z tabiatiga mos yashaydi. Yaxshi inson bo'lish uchun faqat tashqi tarbiya emas, ichki intilish ham muhim. Shu sababli, inson avvalo o'z xatti-harakatlari ustida ishlashi kerak.

Ikkinchi qit'a:

Yuqori o'ltururni kim tilasa,
Kishilikdin ani yiroq bilgil,
O'lturur safda yuqorilikdin
O'lturur safda yaxshiroq bilgil

Bu bayt mashhur mutafakkir va shoir Alisher Navoiyga tegishli bo'lib, u insonning ma'naviy pokligi va kamtarlik fazilatlarini tarannum etadi. Keling, uni tahlil qilib ko'ramiz:

Lug'aviy tahlil

" Yuqori o'ltururni kim tilasa," – Kimki yuqori mansab, obro' yoki martabaga erishishni istasa.

" Kishilikdin ani yiroq bilgil," – Bilginki, u insoniylikdan uzoqlashadi.

" O'lturur safda yuqorilikdin " – Odamlar orasida balandlikka intilishdan ko'ra...

" O'lturur safda yaxshiroq bilgil " – Oddiy safda bo'lish yaxshiroqdir.

Ma'naviy tahlili

Bu baytda shoir kamtarlik va insoniy fazilatlarining muhimligini ta'kidlaydi. Yuqori martaba va mansabga intilish ba'zan odamni kibr va manmanlikka olib keladi. Lekin haqiqiy inson bo'lish uchun shaxsiy manfaat va martabadan ko'ra, kamtarinlik va halollik ustun qo'yilishi kerak.

Hayotiy misollar bilan tushuntirish

Sinfda eng yaxshi o'quvchi bo'lish faqatgina yuqori baholar olish emas, balki do'stlariga yordam berish va odobli bo'lish bilan ham bog'liq. Sport jamoalarida yetakchi bo'lish – hammani bosib o'tish emas, balki guruhga foyda keltirish demakdir.

Har qanday jamiyatda hurmat va obro' faqat yuqori lavozim bilan emas, balki insoniy fazilatlar bilan orttiriladi.

Xulosa qilganda

Ushbu bayt bizga shuni o'rgatadiki, odam martaba va lavozim ortidan quvib, insoniy fazilatlarini yo'qotmasligi kerak. Asl baxt va hurmat kamtarlik va halollik orqali keladi.

Uchinchi qit'a:

Kamol et kasbkim olam uyidin,
Sanga farz o'lmag'ay g'amnok chiqmoq.
Jahondin notamom o'tmak biayni,
Erur hammodin nopok chiqmoq.

Bu bayt Alisher Navoiyga tegishli bo'lib, insonning hayotdagi o'rni, ilm va hunar egallashning ahamiyati haqida chuqur ma'noga ega. Keling, uni tahlil qilib ko'ramiz:

Lug'aviy tahlil

"Kamol et kasbkim olam uyidin," – Ilm-hunar o'rgan, toki dunyo uyidan (hayotdan)...

"Sanga farz o'lmag'ay g'amnok chiqmoq." – G'amgin va maqsadsiz chiqib ketish senga majbur bo'lmasin.

"Jahondin notamom o'tmak biayni," – Dunyo hayotidan notamom (bilimsiz, hunarsiz) o'tib ketish...

"Erur hammodin nopok chiqmoq." – Hammomdan (banyodan) nopok holda chiqish bilan tengdir.

Ma'naviy tahlil

Bu baytda shoir inson hayoti davomida ilm va hunar egallashi kerakligini ta'kidlaydi. Agar inson ilm va hunarsiz yashasa, hayotdan maqsadsiz o'tib ketgan bo'ladi. Navoiy buni hammomdan yuvinmay, nopok holda chiqish bilan taqqoslaydi, ya'ni inson hayotga befoyda kelib, befoyda ketmasligi kerak.

Hayotiy misollar bilan tushuntirish

Agar o'quvchi bilim olishni e'tiborsiz qoldirsa, kelajakda hech qanday hunarga ega bo'lmaydi va hayotda qiynaladi. Odam maqsadsiz yashasa, hech narsaga erisha olmaydi va hayotining oxirida pushaymon bo'lishi mumkin.

Agar kimdir sportchi bo'lishni istasa, lekin mashq qilmasa, hech qachon yaxshi natijalarga erisha olmaydi. Xuddi shunday, hayotda muvaffaqiyatga erishish uchun bilim va tajriba orttirish zarur.

Bu bayt bizga shuni o'rgatadiki, inson ilm va hunar o'rganib, hayotini mazmunli o'tkazishi kerak. Aks holda, u bu dunyodan hech narsa o'rganmay, hech kimga foydasi tegmay o'tib ketadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdurazakov, F. (2013). Alisher Navoiy asarlaridagi g'azallar va qit'alar. Toshkent: Akademya nashri.
2. Yusuf, I. (2018). Navoiy qit'alarining tasviriy san'ati. Toshkent: Navruz.
3. Z. I. Mirzayeva, K. Q. Djalilov. (2022). Adabiyot : 7-sinf uchun darslik. Toshkent: Respublika ta'lim markazi.